

ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ СФОРМОВАНOSTI СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

О. В. Квасник

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
вул. Фрунзе, 21, м. Харків, 61002, Україна

E-mail:

Визначено критерії сформованості соціокультурної компетентності у зв'язку із специфікою роботи інженера, проаналізовано кожний з критеріїв, визначено його показники та способи оцінки. Здійснено діагностику взаємозв'язку специфіки роботи фахівця технічного профілю та змістового наповнення досліджуваної складової.

Ключові слова: фахівець інженерного профілю, соціокультурне середовище, критерії сформованості соціокультурної компетентності, навчальний заклад технічного профілю.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ КРИТЕРИЕВ СФОРМИРОВАННОСТИ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

О. В. Квасник

Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»

ул. Фрунзе, 21, г. Харьков, 61002, Украина

E-mail:

Определены критерии сформированности и социокультурной компетентности в связи со спецификой работы инженера, проанализированы каждый из критериев, определены его показатели и способы оценки. Осуществлена диагностика взаимосвязи специфики работы специалиста технического профиля и содержательного наполнения исследуемой составляющей.

Ключевые слова: специалист инженерного профиля, социокультурная среда, критерии сформированности социокультурной компетентности, учебное заведение технического профиля

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Кардинальні зміни суспільно-політичної та соціально-економічної систем України співпали з глобалізацією, становленням та розвитком постіндустріального суспільства. Це істотно змінює цілі та характер суспільного виробництва, життєві цінності та ідеали. Ці обставини зумовлюють необхідність розробки нової освітньої парадигми, здатної забезпечити успішне життя і діяльність людини в нових суспільних умовах. В першу чергу це стосується підготовки інженерно-технічних кадрів. Таке становище зумовлене наступними чинниками: по-перше, сфера матеріального виробництва була і лишається основою забезпечення нормальної життєдіяльності суспільства. По-друге, істотне зростання ролі особистісного чинника в забезпеченні ефектив-

ності виробництва відповідно збільшує обсяг комунікативних функцій у загальній структурі професійної діяльності інженера. По-третє, загальне зростання освітнього і культурного рівня населення ускладнює характер ділового і управлінського спілкування з персоналом і вимагає від інженера високої соціокультурної компетентності. Таким чином перед сучасною системою вищої освіти інженерного профілю постає важлива й актуальна проблема формування соціокультурної компетентності як істотної складової стратегії підготовки майбутнього інженера до професійної діяльності. Успішне розв'язання цієї проблеми передбачає здійснення цілеспрямованих досліджень критеріїв сформованості соціокультурної компетентності для підвищення ефективності діяльності сучасного інженера.

Зв'язок проблеми з теоретичними і практичними завданнями сьогодення зумовлений необхідністю забезпечення соціально-економічного і духовного відродження України на інноваційній основі. Адже тільки така стратегія здатна істотно підвищити конкурентоспроможність національної економіки і забезпечити можливість нашій країні посісти гідне місце у світовій спільноті. Успішне вирішення цих завдань знов-таки значною мірою залежить від соціокультурної компетентності керівних та інженерно-технічних працівників, якості та культури їхнього спілкування з виробничим персоналом. Це відносно нове завдання вимагає відповідних теоретичних досліджень з педагогіки вищої школи. Насамперед вони необхідні у сфері сутності феномену соціокультурної компетентності, методів і технологій її формування і розвитку у студентів вищих технічних навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми підтверджує її актуальність і важливу значущість. Про це свідчать роботи Л. М. Мітіної, В. А. Болотова, В. В. Сурикова, Ю. В. Вардана, А. К. Маркової, І. А. Зязюна, В. П. Андрущенка, В. Г. Кременя, Г. Г. Півняка, С. О. Сисоєвої та інших. Однак недостатньо висвітлено питання визначення рівня володіння СКК складовою інженером, тому метою нашого дослідження є визначення критеріїв оцінки даної компетентності.

Метою нашого дослідження є визначення критеріїв сформованості соціокультурної компетентності та уточнення їхніх показників для фахівців інженерного профілю в умовах технічного університету.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. У психолого-педагогічній літературі зустрічаються різні підходи до виокремлення критеріїв, показників та рівнів професійної компетентності фахівців. Питання про критерії, які використовуються в педагогічній діагностиці взагалі й у діагностиці психолого-педагогічного феномена зокрема, досі залишається до кінця невирішеним. Неоднозначними є і самі підходи до їх розуміння. Зокрема, А. Барабанщиков та Н. Дерюгін дають щонайменше чотири визначення: одне з яких – це питання опитувальника, анкети, тесту [1]. На думку інших дослідників [1], критерій – мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації.

Основними критеріями оцінки рівня соціокультурної компетентності у

спілкуванні всередині своєї групи та із представниками інших груп визнаються відповідність поведінки людини конкретній ситуації та соціальному контексту в цілому, а його ефективність – досягнення в процесі комунікації бажаних результатів. Тому оптимальний рівень соціокультурної компетентності можна визначити як наявність у людини спеціальної системи знань, умінь, навичок, що дозволяють будувати позитивні відносини з різними людьми, в тому – числі з несхожими за різноманітними параметрами: етнокультурними, релігійними, расовими, соціальними, та іншими.

Під час визначення критеріїв сформованості СКК ми керувалися тим положенням, що в межах вищого навчального закладу технічного профілю знання з психолого-педагогічних дисциплін є невід’ємним компонентом професіоналізму, і необхідним складником досліджуваної компетентності. Визначаючи критерії сформованості соціокультурної компетентності, ми виходили з того, що критерій виражає найбільш загальну сутнісну ознаку, на основі якої здійснюється оцінка, порівняння реальних педагогічних явищ. Ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються в конкретних показниках, котрі студенти спроможні продемонструвати у процесі педагогічного дослідження. Зазначене поняття є цілісним, інтегральним утворенням.

Відповідно до структурних компонентів соціокультурної компетентності визначено критерії та показники їхньої сформованості у студентів технічних університетів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: *мотиваційно-цільовий* (бажання досягти успіху, прагнення до саморозвитку та самореалізації, самокритичність, усвідомлення значущості соціокультурної компетентності); *емоційно-ціннісний* (позитивне ставлення, емоційна оцінка, зацікавленість, наслідування ціннісних орієнтирів); *когнітивний* (сформованість понятійного апарату, засвоєння соціальних ролей); *діяльнісно-практичний* (здатність адаптуватися, мобільність, самостійність, толерантність, засвоєння досвіду) та *аналітико-прогностичний* (прогноз, передбачення, аналіз та оцінка, корегування, вдосконалення своїх дій і професійної діяльності). Ці критерії мають свої показники.

Мотиваційно-цільовий критерій визначає мотиваційну основу соціокультурної діяльності майбутнього фахівця та спрямованість і структуру життєво важливих для майбутнього інженера цілей. Визначальним для нього є високий рівень зацікавленості щодо оволодіння нормами, традиціями, здобутками культури. Для підвищення професійного рівня майбутньому фахівцю необхідне усвідомлення значущості СКК, значення національної ідентичності, результату своїх дій та діяльності для майбутнього.

Основними показниками критерію є:

– свідоме ставлення до ролі власного професійного рівня та потенціалу в розбудові незалежної держави, зміцненні її авторитету на світовій арені, сприяння збереженню національних традицій;

– зацікавленість у збереженні своєї ідентичності з огляду на національний компонент;

– готовність до передачі набутого досвіду, зокрема щодо національних

традицій;

– усвідомлення значущості патріотичного виховання для майбутньої професійної діяльності;

– прагнення до самореалізації особистості у професійній сфері, на національному підґрунті, професійного успіху тощо;

– вміння визначати своє місце в житті та діяльності тощо.

Зміст критерію включає бажання досягти успіху, прагнення до саморозвитку та самореалізації, самокритичність, усвідомлення значущості соціокультурної компетентності. Він надає можливість побачити переваги у перспективі, ефективно задовольнити всі свої цілі, самореалізуватися, а також дає змогу встановити наявність інтересу до подій соціокультурної дійсності, зацікавленість діяльністю, бажання наслідувати тощо.

Емоційно-ціннісний критерій ми розуміємо як особистісне ставлення до соціокультурної діяльності. Зміст його включає позитивне ставлення, емоційну оцінку, зацікавленість, наслідування ціннісних орієнтирів. Зміст життєдіяльності особистості визначається її спрямованістю на осмислення, пізнання й актуалізацію загальнолюдських цінностей. Вони виконують функцію стимулів й, на думку психолога О. Асмолова [2], створюють умови для реалізації активності особистості на нормативно-рольовому й особистісно-смысловому рівнях. В основі провідної цінності лежить здатність до суб'єктивного ставлення до діяльності, професії тощо. Оскільки однією із форм діяльності є емоції, ми вважаємо за доцільне ввести цей показник до оцінки сформованості соціокультурних знань, умінь, навичок. Прояв емоцій, що лежать в основі актуалізації почуттів, думок, дій, за допомогою яких реалізуються соціокультурні уміння; здатність відображення залежності емоційного стану в момент сприймання, розуміння й оцінювання суб'єкт-суб'єктних стосунків; наявність взаємозв'язку емоцій з особистісними потребами, мотивами, цілями, нормами діяльності та її результатами, - все входить до змісту критерію.

Основна компонента майбутнього фахівця – позитивне ставлення до цінностей (соціокультурного середовища, життєдіяльності тощо). Спершу це ставлення виявляється лише в судженнях студента, не спонукаючи його до активного опанування знань про норми, взаємозв'язки, вплив діяльності на навколишнє середовище й майбутнє, запобіжні дії щодо негативних наслідків цього впливу та досвід попередників. Надалі проявляється прагнення майбутнього фахівця набути необхідних знань, умінь і навичок, щоб бути спроможним здійснювати професійну соціокультурну діяльність. Згодом відбувається усвідомлення необхідності ціннісного ставлення, що виявляється у стійкому переконанні щодо потреби використання набутих знань у професійній та побутовій діяльності.

Показниками емоційно-ціннісного критерію є:

- 1) позитивне ставлення до знань про соціокультурну діяльність;
- 2) наявність бажання займатися видами соціокультурної діяльності;
- 3) свідомий вибір пріоритетів, суб'єктивне ставлення до діяльності, професії,

Отже, критерій дозволяє виявити підхід до оцінки підготовленості майбу-

тніх фахівців інженерної галузі до подолання пізнавально-психологічних бар'єрів в умовах сучасного освітнього простору.

Управління власною професійною діяльністю передбачає володіння соціокультурними знаннями, здатність оперувати соціокультурними взаємозв'язками та ролями і стосунками в пізнанні світу та власного «Я», тому необхідним є введення *когнітивного* критерію. Особливість соціокультурного пізнання полягає в усвідомленні наслідків своїх дій і діяльності щодо життєдіяльності природи та людського світу, прогнозуванні та передбаченні цих наслідків, усвідомленні досвіду соціокультурної діяльності. Такі знання повинні мати певну наступність впливу на процеси взаємодії людини з навколишнім середовищем. Зміст когнітивного критерію включає сформованість понятійного апарату, засвоєння соціальних ролей. Показником критерію повинні стати: знання загальних законів морального розвитку та культурної поведінки в соціокультурному середовищі, де панує множинність культур, типів взаємозв'язків у системі природа-суспільство, людина-людина, людина-техніка тощо.

Діяльнісно-практичний критерій вказує, що формування соціокультурної компетентності відбувається в межах свідомої соціокультурної діяльності, бо саме вона безпосередньо пов'язана із професійною. Будь-який вагомий результат діяльності впливає на становлення й розвиток особистості, а нагромадження нових досягнень, цінностей веде до підвищення загального рівня культури суспільства [3, 4, 5, 6] та інших.

Цей критерій актуалізує наявність умінь здійснювати соціокультурну та професійну діяльність, застосовувати соціокультурні знання й досвід діяльності на практиці. Йдеться про вміння людини порівнювати свої дії, діяльність і вчинки з функціонуванням соціокультурного середовища, знаходити адекватні способи життєдіяльності, толерантного співіснування тощо. До його змісту входять здатність адаптуватися, мобільність, самостійність, толерантність, засвоєння досвіду. Практична соціокультурна діяльність, від простих до більш складних її форм, є важливим джерелом отримання відомостей про міжкультурне середовище, його сучасний стан і наслідки впливу від професійної та побутової діяльності. Практика є можливістю переконатися в дієвості теоретичних законів та закономірностей; вона свідчить про потребу в постійному оновленні й поповненні знань, оскільки в процесі діяльності виникають ситуації, що вимагають поглибленої теоретичної підготовки. Показники цього критерію визначені таким чином:

- прояв залежності результатів конкретного комунікативного акту від рівня соціокультурних знань, особливостей інтелектуальних та емоційних процесів;
- встановлення міри відповідності соціокультурних умінь і навичок з вчинками, у яких вони реалізуються;
- вміння здійснювати моніторинг культурного та соціально-нормативного середовища, мінімізувати стреси в процесі професійної адаптації, поводитися соціокультурно правильно у професійній діяльності.

Аналітико-прогностичний критерій, до змісту якого входить прогноз, передбачення, аналіз та оцінка, корегування, вдосконалення своїх дій і професій-

ної діяльності тощо, є важливим для розкриття сутності процесу формування соціокультурної компетентності та є незамінним для підтвердження ефективності її формування у студентів технічного університету. Показники цього критерію вказують на можливість суб'єкта навчання аналізувати динаміку подій за власною та участю інших суб'єктів спілкування (як схожих за характеристиками, так і відмінних), здійснювати оцінку подій, що відбулися чи відбудуться, з метою виявлення наслідків; усунення небажаних чи уникнення негативних результатів. Запорукою успіху професійної діяльності є здатність планувати, наприклад, свій час, щоб мати можливість ефективно його використовувати та розмежовувати роботу з відпочинком. Здійснивши оцінку діяльності, майбутній фахівець розробляє план своїх дій з метою їх оптимізації.

Аналітично-прогностичний критерій складається з ряду показників:

- прогнозування та передбачення дій суб'єктів соціокультурної діяльності, володіння методами та способами діагностики;
- аналіз та оцінка соціокультурної діяльності, вдосконалення на їх основі професіоналізму майбутнього фахівця;
- здійснення корекційних заходів щодо вибору форм, способів, методів соціокультурної діяльності у будь-якому контексті;
- планування подальших завдань із врахуванням неточностей та відхилень у виконанні ролей, поведінці, іншому виді діяльності на основі отриманих результатів.

Запропонована система критеріїв дозволила не лише підтвердити теоретичну важливість кожного з компонентів соціокультурної компетентності, але й довести її практичну значущість у контексті професійної підготовки фахівця інженерно-технічного напрямку.

Зазначимо, що кожен із критеріїв, що має свій зміст та значення в оцінці рівня сформованості соціокультурної компетентності є важливим для оцінки формувального процесу. Найбільшим за обсягом є діяльнісно-практичний критерій, що підтверджує нашу концепцію щодо визначення поняття соціокультурної компетентності.

Когнітивний критерій покликаний зафіксувати необхідні знання, що входять до змісту досліджуваної компетентності. Зокрема, це знання психолого-педагогічних технік, прийомів та підходів в освітньому та виробничому процесі, норм та правил поведінки, ознайомлення з існуванням інших світоглядів, знання про соціокультурну діяльність тощо. Емоційно-ціннісний критерій концентрується на позитивному сприйнятті, спрямуванні на позитивне розв'язання проблемних ситуацій, ціннісних аспектах соціокультурного середовища та обов'язковій емоційній оцінці. Щодо мотиваційно-цільового критерію, то один з важливих його аспектів – прагнення до особистісного самовизначення та самореалізації в професійному середовищі, а також об'єктивність в оцінці досягнутого рівня розвитку власної соціокультурної компетентності, мотивація на успішну професійну діяльність, уміння визначити своє місце, національна ідентичність, прагнення до вивчення та збереження національного досвіду тощо. Зміст аналітико-прогностичного критерію полягає, передусім, у діагностиці та

плануванні, здійсненні прогнозу відповідно до отриманих результатів, а також у корегуванні дій та діяльності. Аналіз та прогнозування є важливими для розуміння сутності соціокультурної компетентності інженера, та суттєво впливають на ефективність діяльності її суб'єктів. Планування й корекція на основі отриманих результатів допомагають розвиватися проявам «самості» особистості, враховувати відхилення й оптимізувати максимально діяльність власну та інших людей, у тому числі професійну.

ВИСНОВКИ. Отже, визначення рівня сформованості соціокультурної компетентності є необхідним для формування її на високому рівні через бажання бути гідним представником професійного соціокультурного середовища та конкурентоспроможним фахівцем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Настільна книга педагога: посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / упоряд. : В. М. Андрєєва, В. В. Григораш. – Х. : «Основа» ; «Триада+», 2007. – 352 с.
2. Ігнатюк О. А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення : теорія і практика / О. А. Ігнатюк. – Х. : НТУ «ХП», 2009. – 432 с.
3. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
4. Выготский Л. С. Проблемы общей психологии / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 502 с.
5. Романюк Л. В. Психологічні чинники розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.01 / Л. В. Романюк. – К., 2004. – 20 с.
6. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека : учеб. пособие / В. Д. Шадриков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М : Логос, 1996. – 320 с.

CERTAIN CRITERIA OF FORMATION SOCIOCULTURAL COMPETENCE ENGINEERING STUDENTS

O. Kvasnyk

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

vul. Frunze, 21, Kharkov, 61002, Ukraine

E-mail:

Defined criteria of formation of socio-cultural competence in connection with the specifics of the engineer, analyzed each of the criteria, defined by its indicators and evaluation methods. Carried out diagnostics of the relationship the nature of work of a technical specialist, and substantive content of the investigated component. According to the structural components of socio-cultural competence criteria and indicators of formation of students of technical universities in the study of psychological and pedagogical disciplines: motivational-target (the desire to succeed, commitment to self-development and self-realization, self-criticism, awareness of the importance

of socio-cultural competence); emotional value (positive attitude, emotional assessment, interest, role models values); cognitive (the formation of the conceptual apparatus, the acquisition of social roles); activity-practical (the ability to adapt, mobility, independence, tolerance, learning) and analytical-prognostic (forecast, prediction, analysis and evaluation, correction and improvement of the actions and professional activity). Justified three levels of formation of socio-cultural competence of students of technical University: low (elementary level of knowledge, abilities, skills, no desire for mastery of the content of psychological and pedagogical disciplines, self); sufficient (independent the application of knowledge, critical evaluation of events, reproductive and productive level of activity); high (a desire for personal self-determination and self-realization, consistency of psychological and pedagogical knowledge, research and productive activities generated personal position). Criteria and indicators of their formation at students of technical universities in the study of psycho-pedagogical disciplines. Determining the level of forming sociocultural competence is necessary for the formation of a high level because of the desire to be worthy representatives of professional sociocultural environment and competitive specialist.

Key words: engineering specialists, sociocultural environment, socio-cultural formation of criteria of competence, school technical profile

REFERENCES

1. Nastilna kniga pedagoga : posibnik dlya tih, hto hoche buti vchitelem-maystrom / uporyad. : V. M. Andreeva, V. V. Grigorash. – H. : «Osnova»; «Trilada», 2007. – 352 p.
2. Ignatyuk, O. A. Formuvannya gotovnosti maybutnogo Inzhenera do profesynogo samovdoskonalennya : teoriya I praktika / O. A. Ignatyuk. – H. : NTU «HPI», 2009. – 432 p.
3. Abulhanova-Slavskaya, K. A. Strategiya zhizni / K. A. Abulhanova-Slavskaya. – M. : Myisl, 1991. – 299 p.
4. Vyigotskiy, L. S. Problemyi obschey psihologii / L. S. Vyigotskiy. – M. : Pedagogika, 1982. – T. 2. – 502 p.
5. Romanyuk, L. V. Psihologichni chinniki rozvitku tsinnisnih orientatsiy studentskoYi molodi : avtoref. dis. ... kand. psiholog. nauk: 19.00.01 / L. V. Romanyuk. – K., 2004. – 20 p.
6. Shadrikov, V. D. Psihologiya deyatelnosti i sposobnosti cheloveka : ucheb. posobie / V. D. Shadrikov. – 2-e izd., pererab. i dop. – M : Logos, 1996. – 320 p.

Стаття надійшла 29.01.2015.